

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา กรณี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 4 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาบริบทของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ในประเด็นสำคัญดังนี้คือ ความเป็นมา กิจกรรมการดำเนินการ และความหลากหลายทางชีวภาพ (2) เพื่อศึกษาศักยภาพ การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนา (3) เพื่อศึกษาแนวทางและมาตรการในการพัฒนาให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา และ(4) เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางในการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ให้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนา ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการศึกษารวบรวมได้จากกลุ่มประชากรเป้าหมาย 4 กลุ่มคือ นักท่องเที่ยว บุคลากรของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ นักวิชาการคณาจารย์ และผู้นำชุมชน/หมู่บ้านโดยรอบศูนย์ฯ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีการประกอบกันกล่าวคือ การสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการใช้แบบสอบถาม ข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการเชิงพรรณนา ผลการศึกษາสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

6.1.1 บริบทของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ

ศูนย์ฯ ถูกจัดตั้งขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2525 ในเขตพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อำเภอคอยสะแกด จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ประมาณ 8,500 ไร่ วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการจัดตั้งศูนย์ฯ ตามแนวพระราชดำริคือ ต้องการให้เป็นสถานที่สำหรับการศึกษาค้นคว้า ทดลอง และสาธิตเกี่ยวกับการฟื้นฟูพื้นที่ดินน้ำลำธารและการใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศของท้องถิ่น และขยายผลสู่ชุมชนในการนำไปปฏิบัติจริง

การดำเนินการของศูนย์ฯ ที่ผ่านจนถึงปัจจุบัน ได้ทำการศึกษาค้นคว้า ทดลองและวิจัยด้านการเกษตรตามแนวพระราชดำริมาโดยตลอด มีกิจกรรมด้านการเกษตรมากมายและที่สำคัญหลัก ๆ จำนวน 11 กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จแล้วระดับหนึ่ง เช่น งานศึกษาและพัฒนาป่าไม้ งานศึกษาและพัฒนาแหล่งน้ำ งานศึกษาและพัฒนาที่ดิน การปลูกหญ้าแฝก งานปศุสัตว์และโคนม การประมงเลี้ยงปลา งานเลี้ยงกบ งานทดสอบปลูกพืช พืชเห็ด งานเกษตรกรรมแบบประณีต “เศรษฐกิจพอเพียง” และงานส่งเสริมพัฒนาชุมชนรอบบริเวณศูนย์ฯ เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ นอกเหนือจากความสำเร็จดังกล่าว คือ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์ฯ จากลักษณะของป่าเต็งรัง (ป่าแพะ) ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างต่ำ เปลี่ยนเป็นป่าเบญจพรรณซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีชนิดพืชและจำนวนสัตว์เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาของศูนย์ฯ และจากธรรมชาติจำนวนหลายชนิด ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ความสำเร็จของศูนย์ฯ ทำให้มีผู้เข้าไปเยี่ยมชมและศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

6.1.2 ตักยภาพการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์ฯ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา

ศูนย์ฯ มิได้มีเป้าประสงค์หลักเพื่อการท่องเที่ยว แต่ความสำเร็จจากการดำเนินงานทำให้มีผู้เข้าไปเยี่ยมชมและศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง ในส่วนนี้การศึกษาพบว่ามียังมีหลายประการที่จัดว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา ในขณะที่เดียวกันก็มีหลายปัจจัยที่ยังทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของศูนย์ฯ เป็นไปได้อย่างล่าช้า

กล่าวโดยสรุป จากการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT analysis) ศูนย์ฯ มีทั้งข้อได้เปรียบซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็ง และข้อเสียเปรียบที่ถือว่าเป็นจุดอ่อนอยู่บางประการที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุน และขัดขวางให้การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนาช้าหรือเร็วได้ กรณีของจุดแข็งที่เห็นได้อย่างชัดเจน

1. ความเป็น 1 ใน 6 ศูนย์ศึกษาการพัฒนา ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเอกลักษณ์และชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

2. ลักษณะของกิจกรรมที่ทำการค้นคว้าทดลองจนประสบผลสำเร็จแล้วระดับหนึ่ง นั้น มีความเหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศและภูมิสังคมของท้องถิ่น

3. ภูมิประเทศและภูมิทัศน์ที่สวยงามและความหลากหลายทางชีวภาพที่สมบูรณ์
4. มีทำเลที่ตั้งที่สะดวกต่อการเข้าถึง
5. มีการจัดการและดูแลเรื่องความปลอดภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ
6. มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งที่เป็นนักวิชาการและชุมชน/หมู่บ้านบริเวณ

ใกล้เคียงกับศูนย์ร่วมมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์อย่างกว้างขวาง

7. สนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตแบบ One Stop Service

อย่างไรก็ตาม มีจุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบบางประการเช่นกัน ที่ต้องมีการปรับปรุง

- พัฒนา หากจะมีการส่งเสริมให้ศูนย์ฯ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนา จุดอ่อนดังกล่าวประกอบด้วย
1. ยังขาดงบประมาณและบุคลากรที่จะบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยตรง
 2. ยังขาดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวที่ถูกต้องตามหลักวิชาการด้านการท่องเที่ยว
 3. สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานบางประการยังมีจำกัด ทำให้ไม่เพียงพอในการบริการแก่ผู้เข้าเที่ยวชมเมื่อมาเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาข้อมูลทุกแหล่งพบว่า ศูนย์ฯ ได้มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์ฯ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนาได้ดีแล้วระดับหนึ่ง เช่น การจัดทำป้ายสื่อความหมาย การจัดทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ การนำชมกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ฯ การอบรมและ/หรือสัมมนาวิชาการเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมไปถึงการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานเพิ่มเติม

6.1.3 แนวทางและมาตรการในการพัฒนาศูนย์ฯ ให้ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา

ตามที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่า วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งศูนย์ฯ มีได้อยู่ที่การท่องเที่ยว ดังนั้นการส่งเสริมหรือการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ศูนย์ฯ ต้องไม่ขัดเจตนารมณ์แห่งแนวพระราชดำริ โดยควรมีการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนา กล่าวคือให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้จากความสำเร็จของศูนย์ฯ แล้วนำกลับไปปฏิบัติหรือพัฒนาชีวิตของตนเอง แนวทางสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพัฒนาของศูนย์ฯ คือ

- ไม่เน้นการบริหารจัดการเชิงธุรกิจที่หวังผลกำไร
- ต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของระบบนิเวศด้วยการคงสภาพหรือเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้กับพื้นที่มากที่สุด
- ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรของศูนย์ฯ ให้มีความรู้เรื่องการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเพื่อรับผิดชอบด้านนี้โดยตรง
- เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากที่สุดในทุกขั้นตอนของการพัฒนา

6.1.4 แนวทางในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของศูนย์ฯ ให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนา

ความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากจะส่งผลให้เกิดความมั่นคงเชิงนิเวศวิทยาของศูนย์ฯ เองแล้ว ยังเป็นสิ่งดึงดูดใจเชิงการท่องเที่ยวอีกอย่างหนึ่งนอกเหนือจากกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์ฯ ดังนั้นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพภายในศูนย์ฯ จึงเป็นเรื่องสำคัญ การศึกษานี้เสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้ยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนาไว้ดังนี้

- การส่งเสริมและพัฒนาใดๆ รวมทั้งการท่องเที่ยวต้องไม่ทำจนเกินความสามารถในการรองรับทางธรรมชาติ (Natural Carrying Capacity) ของพื้นที่ศูนย์ฯ
- กิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่อนุญาตให้ทำได้ภายในศูนย์ฯ ต้องเป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์มากกว่าเชิงทำลาย
- ป้องกันมิให้เกิดภาวะมลพิษ (Pollution) ทุกรูปแบบในพื้นที่ศูนย์ฯ
- ป้องกันมิให้มีการนำพืชและ/หรือสัตว์จากต่างถิ่นเข้าไปในศูนย์ฯ โดยมีได้มีการศึกษานิเวศวิทยาของพืชและ/หรือสัตว์นั้นก่อนเป็นอย่างดี
- หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิดในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของศูนย์ฯ
- สร้างความตระหนักและจิตสำนึกแก่บุคลากรทุกฝ่ายในความสำคัญและการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ

- ออกกฎ/ระเบียบ ในการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของศูนย์ฯ และนำไปปฏิบัติอย่างเข้มงวด
- การกำหนดเขตพื้นที่เข้าถึงได้ เขตหวงห้ามให้ปลอดภัยจากผลกระทบเขตเพื่อการศึกษาและเขตการเก็บข้อมูลในพื้นที่บอบบาง (Sensitive Area) เป็นต้น

6.1.5 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism) กับการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา

ผลจากการศึกษาได้ทำให้ทราบว่ารูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพัฒนาจะมีลักษณะเด่นบางอย่างที่แตกต่างไปจากการท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism) ซึ่งสามารถสรุปลักษณะของความแตกต่างได้ดังตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างของการท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism) กับการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา

การท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism)	การท่องเที่ยวเชิงพัฒนา
1. คุณค่าความสวยงามทางธรรมชาติและคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน และประวัติศาสตร์เป็นสิ่งดึงดูด (Attraction) สำคัญ	1. ผลสำเร็จของกิจกรรมจากการศึกษา ค้นคว้า ทดลองและวิจัยคือสิ่งดึงดูดใจ
2. เป้าหมายของการท่องเที่ยว เน้นความสนุกสนาน เพลิดเพลินและการผ่อนคลาย ความตึงเครียด	2. เป้าหมายของการท่องเที่ยวอยู่ที่ความเพลิดเพลินและการได้เรียนรู้ควบคู่กันไป

ตาราง 6.1 (ต่อ)

การท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism)	การท่องเที่ยวเชิงพัฒนา
3. ความสวยงาม ความประทับใจในคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวคือสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับ	3. ประสบการณ์และการเรียนรู้จากการเยี่ยมชมคือ สิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
4. การบริหารจัดการมักไม่คำนึงถึงศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) และมุ่งหวังผลตอบแทนจากการบริหารจัดการ	4. ศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เพื่อความยั่งยืน
5. การดำเนินการมีการนำหลักการเชิงธุรกิจและผลกำไร ได้กำไรสูง	5. การดำเนินการไม่เน้นเชิงธุรกิจหรือผลกำไร แต่อาจเป็นประโยชน์อื่นใดเช่น ต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมและความหลากหลายทางชีวภาพได้ และ/หรือบางครั้งไม่มีกำไรในทางการเงินเลย
6. มีเครือข่ายช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) กว้างขวาง	6. ช่องทางการจัดจำหน่ายไม่มุ่งเน้นการจัดสร้างเครือข่ายและให้ความสนอกสนใจกับคนเฉพาะกลุ่ม ซึ่งคนเหล่านี้จะแสวงหาข้อมูลข่าวสารเองเป็นหลัก
7. มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อลักษณะต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย	7. ไม่มุ่งเน้นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ แต่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในรูปแบบของเอกสารหรือสื่อของทางการในวงจำกัด
8. สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานทุกรูปแบบที่จะบริการให้แก่นักท่องเที่ยวเช่น ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา ลานจอดรถ และโทรศัพท์สาธารณะมีความจำเป็นมาก	8. สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน มีความจำเป็น ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานที่ ที่จะไม่ทำให้บรรยากาศและวัตถุประสงค์ของสถานที่เสียไป

ตาราง 6.1 (ต่อ)

การท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism)	การท่องเที่ยวเชิงพัฒนา
9. นักท่องเที่ยวสามารถประกอบกิจกรรมนันทนาการได้อย่างอิสระตามลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว	9. กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถกระทำได้มีขอบเขตจำกัด ส่วนใหญ่เน้นที่การได้รับเอาประสบการณ์และการเรียนรู้
10. พื้นที่ดำเนินการอาจเป็นของรัฐบาลและ/หรือเอกชน	10. ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ดำเนินงานโดยองค์กร/หน่วยงานของรัฐบาลและโครงการในพระราชดำริ
11. จำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้งมาก	11. จำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้งไม่มาก
12. ไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักอย่างดีแล้ว	12. ไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักและ/หรือรู้จักบ้างแล้ว
13. ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานสูง	13. ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานน้อย โดยจะสร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการนั้น ๆ
14. ผลประโยชน์ไปยังคนเพียงบางกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มเล็ก ๆ	16. ผลประโยชน์แบ่งปันไปยังประชาชนที่มาศึกษาดูงานและนำไปปฏิบัติ รวมถึงชุมชนเวียนอยู่ในชุมชนมากกว่า
15. ภาคธุรกิจพยายามที่จะหาคำไรสูงสุดให้แก่ตนเอง	15. กำไรที่ได้จะถูกนำไปใช้ในการลงทุนในพื้นที่ที่จะสร้างความยั่งยืนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม
16. มัคคุเทศก์เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องทั่วไป	16. มัคคุเทศก์/วิทยากรต้องมีความรู้เฉพาะทาง
17. มัคคุเทศก์ต้องอาศัยหรือหวังค่านายหน้าจากการซื้อ - ขายสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว	17. มัคคุเทศก์/วิทยากรไม่ต้องอาศัยหรือหวังค่านายหน้าจากการซื้อ - ขายสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว
18. ธุรกิจเกิดขึ้นเร็ว เติบโตเร็วและจะตกลงอย่างรวดเร็วเช่นกัน เป็นการเจริญเติบโตในระยะสั้น ๆ ไม่ยั่งยืน	18. เป็นธุรกิจ/โครงการที่ทำมาหากินได้ระยะยาวและยั่งยืน

ตาราง 6.1 (ต่อ)

การท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism)	การท่องเที่ยวเชิงพัฒนา
<p>19. มักจะนำนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นประจำ ดังนั้นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงจำกัดอยู่ในเฉพาะพื้นที่นั้น ๆ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการรับผลประโยชน์ก็จำกัดไปด้วย</p>	<p>19. การท่องเที่ยวเชิงพัฒนาสามารถจะกระจายตัวไปทั่วพื้นที่อย่างกว้างขวาง ดังนั้นพื้นที่มากมายหลายแห่งจะได้รับประโยชน์ไปพร้อม ๆ กับผลประโยชน์กระจายตัวไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องได้ในวงกว้างกว่า</p>
<p>20. ผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวทั่วไป (Mass tourism) อาจได้รับน้อยกว่าที่คาดคิด และส่วนใหญ่ต้องกลับไปเป็นการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานและไม่น้อยทีเดียวต้องส่งกลับไปยังบริษัทแม่ที่อยู่ต่างประเทศ</p>	<p>20. ผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา สามารถจะได้มากกว่าที่คาดคิด สามารถช่วยเหลือในเรื่องแหล่งต้นน้ำลำธาร กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ผลประโยชน์และความช่วยเหลือต่าง ๆ ควรอยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่มีการนำเที่ยวเข้าไปเป็นส่วนใหญ่</p>
<p>21. ส่วนใหญ่ต้องมองหาจุดขายหรือแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ตลอดเวลา เนื่องจากมีช่วงเวลาในการทำธุรกิจสั้น และไม่ยั่งยืนนั่นเอง</p>	<p>21. การท่องเที่ยวเชิงพัฒนาสามารถใช้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเดิมซ้ำแล้วซ้ำอีก หากมีการบริหารจัดการที่ดี และจะเป็นสถานที่/แหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน</p>
<p>22. การท่องเที่ยวแบบทั่วไป ต้องหันกลับมาดำเนินธุรกิจที่ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมชุมชนและสังคมเพิ่มมากขึ้น หากไม่โลกจะขาดแคลนสถานที่/แหล่งท่องเที่ยวที่ดีในอนาคต</p>	<p>22. ส่วนสำคัญและที่น่าเป็นห่วงที่สุดคือ การปฏิบัติที่ถูกต้องตามแนวคิด กระบวนการ การเรียนรู้ และองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงพัฒนายังไม่ได้ถูกนำมาใช้กันอย่างจริงจัง</p>

6.2 การอภิปรายผล

6.2.1 แนวคิด “การท่องเที่ยวเชิงพัฒนา”

เมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยว คนส่วนใหญ่จะนึกถึงการเดินทางของคนหมู่มาก เพื่อไปชมสถานที่ต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ หรือไม่ก็เป็นคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน และสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ การเที่ยวชมในลักษณะดังกล่าวเป็นการสร้างความภาคภูมิใจและความทรงจำให้แก่ผู้ไปเที่ยวชม อย่างน้อยที่สุดก็เป็นที่ระลึกว่าได้ไปเที่ยวชมมาแล้ว

กรณีของการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา เช่น กรณีตัวอย่างของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ กลับให้แนวคิดและมุมมองอีกลักษณะหนึ่งที่ค่อนข้างแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวทั่วไป การศึกษานี้ทำให้ทราบว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องเป็นความสวยงามของธรรมชาติ หรือคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม โบราณสถานและประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ความสำเร็จอันเป็นผลจากการค้นคว้า ทดลองที่ผู้เยี่ยมชมสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้ก็จัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกอย่างหนึ่งที่สามารถให้คุณค่าแก่การดำรงชีวิตได้อย่างดี การส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงพัฒนา จึงน่าจะได้มีการส่งเสริมให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งนี้การทำการศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางและมาตรการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวลักษณะนี้ ควรรับผิดชอบงานโดยส่วนราชการหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องให้เป็นรูปธรรมและปฏิบัติได้จริงให้เร็วที่สุด ก่อนที่การบริหารจัดการที่ไม่ถูกวิธีจะถูกนำมาใช้ในการดำเนินการและนำไปสู่ความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยวได้

6.2.2 แนวคิด “ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต”

ด้วยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเล็งเห็นการณ์ไกล พระองค์ไม่ต้องการให้ผลการศึกษานำไปใช้ประโยชน์ได้เฉพาะช่วงเวลาหรือพื้นที่ แต่ทรงมุ่งหวังที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน กล่าวคือ ประชาชนได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่สิ่งแวดล้อมก็ไม่ถูกทำลาย การเกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นธรรมชาติเช่นนี้คือ หนทางที่จะนำไปสู่ความเป็นสังคมที่ยั่งยืน การบริหารจัดการของศูนย์ฯ ตามวัตถุประสงค์เดิมผนวกกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา จะทำให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ เป็นห้องเรียนธรรมชาติ และเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่จำกัดเพศ วัย

หรือฐานะของผู้เรียน เมื่อไรก็ตามที่ประชาชนอยากได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ด้านการเกษตรก็สามารถไปเยี่ยมชมและศึกษาดูงานได้อย่างต่อเนื่อง และตลอดเวลา

6.2.3 การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ

การศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบว่าถึงแม้แต่พื้นที่ที่จะมีข้อจำกัดทางด้านกายภาพเช่น ลักษณะและโครงสร้างของดิน ปริมาณน้ำฝน และความลาดชันของแต่ละพื้นที่ เป็นต้น ทำให้พืชบางชนิดไม่สามารถเจริญเติบโตได้ แต่นั่นก็มิได้หมายความว่าความหลากหลายทางชีวภาพไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ดังกล่าว ตรงกันข้ามหากมีการบริหารจัดการที่ดีโดยอาศัยหลักการของความสมดุลทางธรรมชาติ และความซับซ้อนเชิงนิเวศวิทยา ด้วยการปรับเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพบางอย่างเช่น การรักษาป่าต้นน้ำ การสร้างอ่างเก็บน้ำไว้เป็นแหล่งบริการน้ำ (Water Supply) สำหรับพื้นที่รวมตลอดจนการศึกษาความเป็นไปได้ของพืชพรรณแต่ละชนิดที่สามารถแนะนำเข้าไปในพื้นที่ การพัฒนาพื้นที่ให้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงก็เป็นไปได้โดยไม่ยาก กรณีของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ เป็นตัวอย่างของความสำเร็จดังกล่าว เมื่อสามารถพัฒนาต้นทาง ซึ่งหมายถึงแหล่งต้นน้ำลำธารและป่าไม้ การพัฒนาปลายทาง คือการพัฒนาด้านประมง ชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพของราษฎรก็สามารถดำเนินได้โดยไม่ยาก ประชาชนเองเกิดความตระหนักจากการได้เรียนรู้จริงว่าการมีป่าไม้ มีน้ำ ทำให้เขาสามารถทำการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของเขาได้อย่างดี จิตสำนึกในสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการไม่บุกรุก ทำลายหรือการร่วมมือในการอนุรักษ์จึงเกิดขึ้นโดยง่าย ข้อค้นพบนี้จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะอาจใช้เป็นวิธีการในการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้กับประชาชน

6.2.4 ศักยภาพของศูนย์ฯ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา

เมื่อกล่าวถึงการส่งเสริมหรือการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา อาจมองไปที่การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาใช้บริการให้มากที่สุด สิ่งที่มาคือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่คุ้มค่า ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมและ/หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ส่วนมากจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานภายในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการหาช่องทาง การจัดจำหน่ายและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ตามแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ของ Kotler (1994) แต่สำหรับศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว มิใช่วัตถุประสงค์หลักตามแนวพระราชดำริ เป้าประสงค์ที่แท้จริงคือ การ

เป็นสถานที่สำหรับการศึกษาค้นคว้า ทดลองและสาธิตด้านการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น แม้ความสำเร็จในการดำเนินการของศูนย์ฯ จะทำให้มีผู้เข้าไปเยี่ยมชมเพื่อศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากและต่อเนื่องตลอดมาก็ตาม การนำเอาศักยภาพของศูนย์ฯ ที่มีมาพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวจึงทำได้จำกัดในระดับหนึ่งเท่านั้น จะพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพัฒนาเต็มรูปแบบเหมือนแหล่งท่องเที่ยวอื่นโดยทั่วไปคงทำไม่ได้

อย่างไรก็ตาม ความสำคัญจากกิจกรรมการค้นคว้า ทดลองหลายอย่างภายในศูนย์ฯ ซึ่งประสบความสำเร็จด้วยดีแล้วระดับหนึ่งคือ ศักยภาพที่สำคัญในฐานะเป็นผลิตภัณฑ์ (Product) หรือ ดึงดูดใจ (Attraction) ที่สำคัญที่สุด รองลงมาคือ ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งที่น่าท่องเที่ยวจะได้รับจากการเยี่ยมชมสถานที่แห่งนี้มีได้อยู่ที่ความสวยงามตามธรรมชาติหรือคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเป็นหลัก แต่เป็นประสบการณ์และการเรียนรู้จากกิจกรรมการเกษตรลักษณะต่าง ๆ ที่พวกเขาสามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

พิจารณาจากอุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยวที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน การศึกษานี้มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมแล้วเมื่อพิจารณาตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน Murphy (1994) (อ้างในมนัส สุวรรณ และคณะ, 2540) ตัวผลิตภัณฑ์ที่มีภายในศูนย์ฯ เช่น กิจกรรม และความหลากหลายทางชีวภาพรวมไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งถือว่าเป็นอุปทานด้านการท่องเที่ยวของศูนย์ฯ เหมาะสมแล้วที่จะให้บริการแก่ผู้เยี่ยมชมกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ซึ่งจัดว่าเป็นอุปทานด้านการท่องเที่ยว การดำเนินการที่เป็นอยู่ถือว่าได้กระทำตามขีดความสามารถในการรองรับทางกายภาพและทางสังคม (Physical & Social Carrying Capacity) ของพื้นที่ หากมีวิธีใด ๆ ก็ตามที่จะทำให้อุปสงค์เชิงการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ซึ่งนั่นหมายถึงการหาช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ (Promotion) อาจทำให้มีผู้ใช้บริการเกินศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดผลกระทบและทำให้การดำเนินการของศูนย์ฯ เป็นไปอย่างไม่ยั่งยืนได้

จริงอยู่แม้การศึกษาหลายชิ้นจะกล่าวว่า การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวต้องพยายามศึกษาหาศักยภาพของพื้นที่รวมทั้งการจัดการด้านการตลาดเช่น กรณีของประกอบศิริ ภัคดีพินิจ (2545) และบุญทา ชัยเลิศ (2544) อย่างไรก็ตาม สำหรับกรณีของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา กล่าวคือ ให้ผู้เยี่ยมชม

ได้ประสบการณ์และการเรียนรู้ความสำเร็จจากศูนย์ฯ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวจึงจำกัดอยู่ที่คนเฉพาะกลุ่มซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความสนใจเฉพาะเช่น นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ เกษตรกรที่อยู่รอบบริเวณศูนย์ฯ และประชาชนที่สนใจทั่วไป เป็นต้น หากไม่มีการจำกัดนักท่องเที่ยวทั้งด้านปริมาณและคุณสมบัติ ด้วยการจัดการด้านการตลาดและการโฆษณาประชาสัมพันธ์อาจทำให้ผู้มาเยี่ยมชมมากเกินไปจนเกินกว่าที่ศูนย์ฯ จะรองรับได้ กลุ่มคนเฉพาะที่ต้องการได้ประสบการณ์และการเรียนรู้จากศูนย์ฯ อาจเสียโอกาสในส่วนนี้ไป ดังนั้น การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของศูนย์ฯ จึงไม่ควรเน้นการจัดการด้านการตลาดแต่ควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์ด้วยการสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนถึงคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวที่จะได้จากศูนย์ฯ ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พิจารณาโดยรวม สิ่งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในศูนย์ฯ มีศักยภาพเหมาะสมสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพัฒนาอยู่แล้ว ไม่ควรเพิ่มศักยภาพอื่นใดอันจะเป็นการทำลายศูนย์ฯ ในเชิงนิเวศวิทยา ถ้าหากต้องมีการเพิ่มศักยภาพน่าจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

6.2.5 การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวภายในศูนย์ฯ

การดำเนินงานของศูนย์ฯ ที่ผ่านมา มิได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว แม้จะมีผู้เข้าไปเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากและต่อเนื่องตลอดมา ทางศูนย์ฯ ก็มีได้ให้ความสำคัญในส่วนนี้เป็นพิเศษ ศูนย์ฯ ยังคงปฏิบัติเสมือนเป็นภาระงานอย่างหนึ่งในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมของศูนย์ฯ ให้กับผู้มาเยี่ยมชมได้รับทราบ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การดำเนินงานโดยทั่วไปของศูนย์ฯ ยังคงดำเนินไปตามกิจวัตรและตามวัตถุประสงค์หลักตามแนวพระราชดำริ การบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวจึงมิได้มีการจัดการอะไรเป็นพิเศษเฉพาะให้เป็นตามหลักการหรือแนวคิดของการท่องเที่ยวโดยทั่วไป

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวภายในศูนย์ฯ สามารถดำเนินการอย่างไรก็ได้ ที่จะไม่ทำให้มีผู้เข้าไปเยี่ยมชมมากเกินไปจนเกินศักยภาพของศูนย์ฯ จะรองรับได้ การจัดการด้านการตลาดรวมตลอดจนการโฆษณาประชาสัมพันธ์ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวต้องไม่เน้นเป็นพิเศษเพราะจะทำให้มีผู้เข้าไปเยี่ยมชมมากเกินไป ประเด็นสำคัญ

ที่ควรมีการบริหารจัดการนอกเหนือจากการควบคุมมิให้ผู้เข้าเยี่ยมชมมากเกินไปคือ การทำให้ผู้เข้าไปเยี่ยมชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริงตามเป้าประสงค์ของศูนย์ฯ นั่นคือต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจจริงที่จะเรียนรู้ประสบการณ์จากศูนย์ฯ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันต่อไป การศึกษานี้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายที่สำคัญคือเกษตรกรและนิสิต/นักศึกษา

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกันกับที่กล่าวแล้วข้างต้น การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวภายในศูนย์ฯ ต้องหลีกเลี่ยงการแสวงหาผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ การศึกษานี้มีความคิดว่าการตั้งเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวไปที่ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจ นอกจากจะทำให้ปรัชญาและวัตถุประสงค์ตามแนวพระราชดำริเปลี่ยนแปลงไปแล้ว รูปแบบการทำงานของศูนย์ฯ อาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง จากเดิมที่มุ่งหวังให้เป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เป็นแหล่งค้นคว้าทดลองและถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้สนใจ การดำเนินงานอาจต้องคำนึงถึงต้นทุน-กำไร ซึ่งเป็นการดำเนินการเชิงพาณิชย์

อย่างไรก็ตาม การเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมความสำเร็จจากศูนย์ฯ ของผู้สนใจเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความพอเหมาะพอดี กล่าวคือผู้สนใจที่ไปเยี่ยมชมได้ประสบการณ์และการเรียนรู้จากความสำเร็จของศูนย์ฯ ในขณะที่บริบทของศูนย์ฯ ด้านต่าง ๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ ธรรมชาติ บรรยากาศ รวมถึงลดจนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ต้องไม่เปลี่ยนแปลงหรือได้รับผลกระทบ ในส่วนนี้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความเห็นว่า การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในศูนย์ฯ ควรจะได้มีการเพิ่มหรือจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านการท่องเที่ยวเพื่อรับผิดชอบงานส่งเสริมด้านนี้โดยตรง การบริหารจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบริบทของพื้นที่ควรจัดทำเป็นเขตเฉพาะ (Zoning) เช่น พื้นที่ที่สามารถเยี่ยมชมได้ตลอดฤดูกาล พื้นที่ที่เยี่ยมชมได้เฉพาะบางเวลา และ/หรือพื้นที่หวงห้าม เป็นต้น

นอกเหนือจากสิ่งที่กล่าวแล้วข้างต้น การศึกษานี้ยังมีความเห็นว่า การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้เข้าเยี่ยมชมได้ประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ดีและมีประสิทธิภาพ การดูแลเรื่องการถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ควรได้มีการปรับปรุงและพัฒนาให้ทันสมัยมากขึ้น เช่น อุปกรณ์ที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดต้องมีความทันสมัยและเหมาะสมที่จะใช้ในการถ่ายทอดความรู้สำหรับกลุ่ม/คณะผู้เยี่ยมชม การถ่ายทอดโดยอาศัยห้องเรียนธรรมชาติน่าจะเป็น

วิธีการที่ถูกนำไปใช้มากที่สุด ทั้งนี้วิทยากรผู้ถ่ายทอดต้องมีความรู้ดีและมีความสามารถในการถ่ายทอดสูง

สิ่งที่ไม่อาจมองข้ามไปได้อีกประการหนึ่ง ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของศูนย์ฯ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตามความเหมาะสมและตามความจำเป็น การศึกษานี้เห็นว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเท่ากับเป็นการระดมทรัพยากรด้านปัญญา ความคิด การร่วมแรงร่วมใจ และอาจรวมถึงการร่วมทุนทรัพย์ในการบริหารจัดการซึ่งเชื่อว่าจะมีส่วนทำให้การบริหารจัดการประสบความสำเร็จได้เร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6.2.6 การจัดการด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งหมายถึง การปรากฏของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่หนึ่ง หลังจากผ่านวิวัฒนาการทางชีววิทยาเรื่อยมามีความสำคัญอย่างมากต่อความยั่งยืนเชิงนิเวศของพื้นที่ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งหมายถึง การสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ที่เคยปรากฏ จึงเท่ากับเป็นการทำลายความยั่งยืนของพื้นที่ กรณีของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ต้องยอมรับว่าได้มีการดำเนินงานเป็นขั้นเป็นตอนอย่างดีโดยตลอด ตั้งแต่มีการจัดตั้งศูนย์ฯ ในการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในพื้นที่ สภาพเดิมของศูนย์ฯ ในกรอบพื้นที่ประมาณ 8,500 ไร่คือ ป่าแดงหรือป่าแพะที่มีต้นไม้หลักเพียงไม่กี่ชนิดที่พบเด่นเป็นพิเศษคือ พลวง ตองและก่อ อีกทั้งความหนาแน่นของต้นไม้ยังมีน้อย ทั้งนี้ด้วยธรรมชาติของป่าแดงหรือป่าแพะที่มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง

ความหลากหลายทางชีวภาพที่ปรากฏในศูนย์ฯ นอกจากจำนวนพืชและชนิดสัตว์ที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว สิ่งที่น่าสังเกตคือ ความหลากหลายที่ปรากฏมิใช่เป็นเพียงความหลากหลายของชนิดหรือความมากมายชนิด (Species richness) เท่านั้น แต่ยังพบว่ามีความสม่ำเสมอของชนิด (Species evenness) ปรากฏด้วย ลักษณะเช่นนี้ทำให้ระบบนิเวศของศูนย์ฯ มีความมั่นคงและยั่งยืนมากขึ้น (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2540) ในประเด็นเกี่ยวเนื่องกัน การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในพื้นที่เท่ากับเป็นการสร้างโครงข่ายการถ่ายทอดอาหาร (Food Web) ให้เกิดความซับซ้อนทางนิเวศวิทยา (Ecological Complexity) มากขึ้น ซึ่งนั่นหมายความว่า โอกาสที่พื้นที่หรือระบบนิเวศของพื้นที่จะถูกทำลายโดยสิ่งเชิงจึงเป็นไปได้ยาก หากจะมีพืชหรือสัตว์บางชนิด

ถูกทำลายจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมหรือโรคระบาดก็จะมีพืชและสัตว์อีกจำนวนหนึ่งปรากฏอยู่ต่อไป ระบบนิเวศจะฟื้นสภาพและ/หรือสืบลำดับ (Succession) จนกลับกลายเป็นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ได้อีก (มนัส สุวรรณ, 2544) สิ่งที่น่าสังเกตของการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดขึ้นในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ คือ การดำเนินการที่มีได้มีการฟื้นหรือการกระทำในลักษณะที่ชั่วคราวกล่าวคือ การสร้างความหลากหลายให้เกิดขึ้นภายในศูนย์ฯ มิได้ดำเนินการโดยการแนะนำพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ต้องการเข้าไปในพื้นที่ ตรงกันข้ามผู้เกี่ยวข้องได้ทำการศึกษาสภาพก่อนว่า นิเวศวิทยาของพืชแต่ละชนิดเหมาะสมหรือไม่ที่จะแนะนำเข้าไป เมื่อทราบว่าพืชสามารถเจริญเติบโตได้ตามปกติธรรมชาติไม่ทำให้พื้นที่ที่มีอยู่เดิมถูกทำลายจากความสามารถในการแข่งขัน (Compatibility) ของพืชใหม่ที่มากกว่า เป็นที่น่ายินดีว่า การดำเนินการค้นคว้า ทดลองและการศึกษาวิจัย รวมตลอดจนการลองผิดลองถูกในเรื่องของพันธุ์พืชได้ทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

กรณีของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพัฒนาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ให้แก่ผู้เยี่ยมชมเป็นสำคัญ ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับความหลากหลายทางชีวภาพดังกล่าว วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศใช้เวลานานกว่าจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสมดุล แต่การถูกทำลายสามารถกระทำได้ทันทีทันใดจากกิจกรรมหลาย ๆ อย่างของมนุษย์ ดังนั้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในศูนย์ฯ จึงต้องคำนึงถึงประเด็นนี้เป็นสำคัญ ต้องตระหนักเสมอว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวทุกลักษณะ ต้องไม่ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพได้รับผลกระทบ จำนวนนักท่องเที่ยวต้องควบคุมไม่ให้เกิดความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่ศูนย์ฯ การบริหารจัดการต้องไม่เน้นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแต่ต้องมุ่งเน้นความยั่งยืนของระบบนิเวศ การศึกษานี้เสนอแนะว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งผู้ที่เข้าไปเยี่ยมชม นักท่องเที่ยว บุคลากรของศูนย์ฯ ประชาชนโดยรอบศูนย์ฯ ต้องมีความตระหนักและมีจิตสำนึกที่ดีต่อความสำคัญของศูนย์ฯ หมายความว่า ทุกฝ่ายต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ ในขณะที่เดียวกันต้องมีจิตสำนึกคือ ความรู้สึกรับผิดชอบที่ดีต่อความคงอยู่อย่างยั่งยืนของความหลากหลายทางชีวภาพ ภายในศูนย์ฯ

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบของการศึกษาครั้งนี้ หากต้องมีการส่งเสริมให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้ฯ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนาตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

6.3.1 ข้อเสนอแนะด้านหลักการ

- 1.) การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของศูนย์ฯ ควรนำกิจกรรมเชิงนันทนาการ ซึ่งเน้นความสนุกสนาน เพลิดเพลินมาผนวกเข้ากับประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เยี่ยมชมเกิดความซาบซึ้งและนำไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง
- 2.) ควรบูรณาการกิจกรรม และ/หรือโครงการต่างๆ ของศูนย์ฯ ให้เชื่อมโยงกันเป็นระบบ เป็นขั้นตอน ซึ่งจะทำให้เกิดความง่ายในการเรียนรู้
- 3.) ควรมีการปรับปรุงหรือพัฒนาเทคนิคการนำเสนอที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ได้ในวงกว้าง
- 4.) เปิดโอกาสให้สาธารณชน ได้เข้าถึงและสัมผัสประสบการณ์และการเรียนรู้ได้ตามพื้นฐานความสนใจของแต่ละคน
- 5.) เพื่อมิให้การส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อระบบนิเวศของศูนย์ฯ ควรมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 เขต (Zones) ดังนี้
 - (1) พื้นที่จำกัดเฉพาะของศูนย์ฯ (Private Zone) : หมายถึง พื้นที่สงวนเฉพาะเพื่อการศึกษาวิจัยของศูนย์ฯ จำกัดการเที่ยวชม
 - (2) พื้นที่กึ่งจำกัดเฉพาะของศูนย์ฯ (Semi – private Zone) : หมายถึง พื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัย แต่อนุญาตให้ บุคคลเฉพาะบางกลุ่มเข้าเยี่ยมชมได้
 - (3) พื้นที่กึ่งสาธารณะของศูนย์ฯ (Semi – public Zone) : หมายถึง พื้นที่ที่เปิดให้ประชาชนเข้าเที่ยวชมได้ แต่มีการจำกัดกิจกรรมและการเข้าถึงบ้างตามความจำเป็น

(4) พื้นที่สาธารณะของศูนย์ฯ (Public Zone) : หมายถึง พื้นที่สาธารณะเปิด
ให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าสัมผัสและเที่ยวชมได้โดยไม่จำกัด

6.3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ศึกษารูปแบบและแนวทางในการให้ชุมชนรอบบริเวณศูนย์ฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากขึ้น
2. ศึกษาความคิดเห็นของผู้มาเยี่ยมชมศูนย์ฯว่า รูปแบบของการถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ ควรเป็นไปในรูปแบบใด เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานในส่วนนี้ให้ดีขึ้น
3. ศึกษารูปแบบโปรแกรมหรือรายการในการถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ เพื่อให้เหมาะสมตรงกับความสนใจและเวลาในการเยี่ยมชมเช่น เกษตรกรมาเยี่ยมชม 10 คน ครึ่งวัน ควรมีรูปแบบอย่างไร ถ้าเป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา เข้ามาพักแรม ค่าสิ่งแวดล้อมศึกษา ควรจัดโปรแกรมอะไร และอย่างไรบ้าง เป็นต้น
4. ศึกษาหารูปแบบและวิธีการที่จะให้ผู้เยี่ยมชมได้นำเอาประสบการณ์และการเรียนรู้ไปปฏิบัติจริง เช่น การแจกเอกสารคู่มือ และ/หรือสนับสนุนในเรื่องของการแจกจ่ายพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์ให้แก่เกษตรกร เป็นต้น